

Бопал и даље умире

Пише: Ана Габриела Рохас
петак, 04 децембар 2009 13:00

(Ел паис)

Пана Лал Џадав се пробудио те поноћи због страшних крикова масе људи која је трчала. Осетио је да се ваздух «претворио у ватру», и да му горе очи и плућа. Није могао јасно да види, али је чуо да његова деце не престају да кашљу. Очајан, викао је жени, као и његове комшије, да треба да беже. «На улицама смо видели како људи падају као муве попрскане гасом. Морали смо да трчимо између лешева», сећа се још увек потресен.

Пана и његова породица су у зору 3. децембра 1984. доживели једну од највећих катастрофа у историји света. У Бопалу, у центру Индије, и сасвим близу његове куће, 42 тоне једног од најотровнијих хемијских састава, изоцијанит метил (MIC), изашло је у форми гаса из Union Carbide, америчке фабрике пестицида.

Те ноћи је умрло скоро 3.000 људи, а следећих дана скоро 15 хиљада, према најконзервативнијим званичним цифрама. Према мишљењу више НВО и других активиста, могло би да буде чак 25 хиљада мртвих и око 100.000 људи са сталним последицама: рак, болести стомака, јетре, бубрега, хормоналним и менталним поремећајима... После 25 година, Бопал и даље страда.

Ситуација је још увек поражавајућа. Руководиоци Union Carbide, на челу са својим председником Вореном Андерсеном, побегли су из Индије и избегли кривично гоњење. Фабрика је остала напуштена и неочишћена. Данас у центру града и даље стоји 300 тона опасних хемијских средстава (међу њима DDT) у контејнерима, који су били без икакве заштите до пре четири године.

Других 10.000 тона токсичног отпада и даље је затрпано у близини фабрике, према НВО. Union Carbide је имао резервоаре за испаравање кроз које су пролазили токсични хемијски отпаци, и ту су још увек са тонама опасних наслага. По њима многи људи ујутро врше своје потребе, јер мало је оближњих чатрља које имају клозет.

«И да није дошло до истицања гаса, катастрофа је била иманентна. Са проласком година и кишама, ти отрови су се филтрирали под земљу и дошли до воде коју пије око 30.000 људи» тврди Рахна Дингра, који је на челу Међународне кампање за правду у Бопалу, у којој су груписане асоцијације жртава.

Расположива вода у неким секторима садржи високе проценте штетних хемијских састојака, укључујући ту хлороформ и угљеник тетрачлор, познат као канцероген – у складу са доказима из више студија. У близини фабрике са такође налазе тешки штетни метали, како тврди „Гринпис“. Судски процес је дуг, и прошле године је поново отворен случај са захтевом да фирма очисти зону и економски обештети хиљаде људи који су пили контаминирану воду.

Влада државе којој је Бопал главни град, Мадђа Прадеш, поставила је систем цеви за пијаћу воду, који је још увек недовољан. У кварту Сундер Нагар, становници стоје у реду да би дошли до чисте воде. Рађу Раиквар, продавац рибе, каже да понекад воде нема недељама. «Бар не морамо да пијемо контаминирану свакога дана. Имала је горак укус и обољевали смо од стомака. Болели су нас плућа и грло», жали се Раиквар.

Према удружењима жртава, још увек мањи део људи стално има пијаћу воду, а многи и даље пију контаминирану. «Знамо да пијемо отров, и дајемо је и нашој деци. Али, шта друго можемо да радимо?» жали се Калпана Рахарат, учитељица.

Породица Пана Лал Џадава горко сажима последице катастрофе у Бопалу. Неколико дана после катастрофе умрла је млађа ћерка, стара само годину дана. «Почела је да јој отпада кожа у комадима», говори отац, сада шездесетогодишњак, а тада запослен у фабрици Union Carbide. Показује папире који доказују да му још увек дугују неке плате. Живот му је увек био тежак: хронични замор, недостатак апетита и даха. Сада може само да продаје кикирики, што му доноси јако мало прихода.

И његова деца су слаба, имају псоријазу и болове у грудима. До недавно су пили контаминирану воду. Један од синова Пана је добио двоје деце са церебралном парализом: Викас и Амана, од 10 и 8 година, имају живе и сјајне очи и прелеп осмех, али њихово тело их не слуша. Не могу сами да једу, крећу се, купају, нити да сами иду у клозет. Мајка се плаши да никада неће бити способни да се брину о себи.

Викас и Аман припадају *другој генерацији жртава* Бопала, названих тако због високог броја случајева деце рођене са недостацима; то је чак десет пута више него у заједницама које имају пијаћу воду, према студији клинике Самбхава, која бесплатно брине о 30.000 пацијената захваљујући приватним донацијама.

Родитељи Викаса и Амана су били деца када је дошло до катастрофе, и пили су отров готово читавог свог живота. «Моја деца се увек смеју, али ништа не схватају, чак ни кад плачем због њих. То је тужно. Не знам шта ће бити када не буде никога да их чува». Њихова баба, Умвари Џадав се жали: «Оно што ме највише љути је то што ни фирма, ни влада нису преузели никакву одговорност».

Слепа деца, глува, са менталним поремећајем или са телима са крутим екстремитетима, гротескно сплетеним, на рехабилитацији су у Чингари Трасту, НВО која брине о 320 деце. «Има много више болесне деце у Бопалу због испуштања гаса, али само бројимо оне којима можемо да помогнемо и за које смо сигурни да су им родитељи били жртве испуштања гаса», каже члан НВО Тарун Томас.

Многи дечаци су нижи него њихови млађи суседи; Сурај од 12 година, висок је као његов комшија од шест. Студија Journal of American Medical Association показала је 2003. да дечаци од родитеља изложених гасу, теже мање. Заостају у расту, а горњи део тела им је пропорционално много мањи од доњег.

Деца која се сада рађају нису призната као жртве од стране владе и, према томе, не добијају никакву државну помоћ. «Нема жртава друге генерације. Деце рођене са недостацима има свуда. Зар их нема у вашој земљи?» у свом раскошном бунгалову пита министар за рехабилитацију и олакшање последица испуштања гаса, Бабулал Гаур. Овај осамдесетогодишњи политичар, бивши гувернер ове државе, тврди да није добио ни једну жалбу жртава: «Била је то велика трагедија, али жртве су мртве. Погођени несрећом су обештећени, а сада рехабилитација тече добро. Више нема токсичних материја у фабрици, јер је то спрала киша у току ових 25 година», каже министар. Чему онда његово министарство? «Зато што смо обећали људима да ћемо увек бити овде уз њих и бринути о њима», тврди.

Али, ово мишљење је сасвим супротно од онога које изражавају жртве и активисти. «Ни

Бопал и даље умире

Пише: Ана Габриела Рохас
петак, 04 децембар 2009 13:00

после четврт века од трагедије, људи у Бопалу нису добили правду, нити су успели да живе достојанствено. Union Carbide је одбио да прихвати одговорност, а владе, како национална тако и локална, ништа нису урадиле; корумпирала их је та фирма. Имамо безброј доказа о миту од хиљаде долара које су примили политичари». Ову оптужбу износи представник жртава Рахна Дингра, који говори о интензивној трговини утицајем. Међу многим перверзним стварима истиче то да је адвокат компанија на суду, уједно и портпарол владајуће Конгресне партије, Абишек Ману Сингва.

Захтеви за истраживањем одговорности су отежани од 2001. када је Union Carbide купила такође америчка фирма Dow Chemicals, и одлучно одбила да прихвати било какву одговорност. Dow Chemicals није била власник погона, нити је у њему имала производњу, а купила га је 16 година после трагедије. Али, има интересе на потконтиненту, где производи и продаје инсектицид Дурсбан, чија је комерцијална употреба у САД забрањена због његове токсичности.

Надокнада жртвама се за сада ограничила на уговор између Union Carbide и индијске владе из 1989: 470 милиона долара одштете, мали део од 3 милијарде долара колико је на почетку тражено. Теоретски, свака од жртава је примила у више рата по 50 хиљада рупија (око 720 евра), али многи тврде да ни ову суму нису добили.

Породица Пане Лала је то добила за сваког оболелог члана. Тако су могли да саграде скромну кућу од цигала у којој сада живе. За више нису имали. «Лечење деце је јако скупо, а осим тога, захтева много бриге око њих», каже баба. Породица не иде у државне болнице, јер тамо је третман очајан.

Не жале се само жртве на ове болнице; по извештају независних истраживача који су поднели Врховном суду ове године, особље у болници је недовољно, лекови слабог квалитета, информација пацијената оскудна, а хигијена минимална.

Као и у многим другим причама из Индије, и ову сиромаштво отежава. После катастрофе, земља у околини фабрике пестицида је појефтинила, и заузеле су је чатрље од пластике, дасака и алуминијумских фолија. Уз све то, ту је и контаминација. Управо због овога, према једном извештају државне болнице, у зони трагедије, степен смртности је јако висок. «Не можемо да их отерамо одавде, из њихових чатрља. Ово је демократска земља и људи могу да живе где желе», каже министар Гаур.

Бопал и даље умире

Пише: Ана Габриела Рохас
петак, 04 децембар 2009 13:00

Ширењем града, место трагедије је постало његов центар, а према државним проценама, град ће 2011. имати 2,1 милиона становника.

Теоретски, нико не може без дозволе да уђе у фабрику, али иако је једна њена страна ограђена и чувају је чувари, на другима је довољно само прескочити ни метар висок зид и ући. Деца ту обично иду да играју крикет, а породице улазе да накупе суву траву за ложење ватре.

У центру простора, уздиже се стари погон пестицида. Личи на напуштenu сцену после биолошког напада из научно фантастичних филмова. Мало по мало, челичне гиганте су прекрили рђа и коров.

Локална влада је намеравала да отвори фабрику за народ на 25. годишњицу катастрофе. «Радило се о томе да људи виде да више није опасна», тврди министар. Али, протести жртава су спречили ову намеру. «Влада хоће да потврди да је сада све чисто, да нема проблема, како би тиме са себе скинула посао деконтаминације тог места, а са друге стране, да ослободи одговорности фирму и њене руководиоце», каже портпарол жртава.

За то време, у Бопалу и у још неким градовима Индије и света, почео је низ кампања ради подсећања на катастрофу и тражења правде. Међународна амнестија у својој кампањи држи да је «Бопал исмевање људским права. Легат Бопала траје, јер његови становници никад нису успели да задовоље своје права. И још теже, негативне последице испуштања гаса погађају и нове генерације».

Али упркос свог тог међународног покрета, жртве у све мало верују. Четврт века чекања им је одузело наду. Пана Лал и баба Викаса и Амана су сасвим јасни: «Може је било боље умрети на дан катастрофе. Они који су мртви, бар сада нису овде. А ми патимо већ 25 година».

Превео Бранислав Ђорђевић